TRANSFORMATION OF YOUNG PEOPLE'S CULTURAL THINKING IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: A THEORETICAL ANALYSIS OF CULTURAL DIFFUSION AND ACCULTURATION PROCESSES

Abdurahimov Bobur Boqijon o'g'li

Namangan State University

E-mail: abdurahimovb65@gmail.com

Abstract

This article provides a theoretical analysis of the transformational characteristics of young people's cultural thinking in the context of globalization. It examines the impact of cultural diffusion, acculturation, enculturation, and axiological transformation on young people's assimilation of national and cultural values, acceptance of other cultural influences, and formation of cultural identity. The article also explores the mechanisms through which digital communication, popular culture, and global information flows influence changes in young people's cultural thinking. It argues that globalization should not be viewed solely as a cultural threat, but rather as a process that expands opportunities for intercultural dialogue, creative exchange, and cultural development.

Keywords

globalization, youth, cultural thinking, cultural diffusion, acculturation, enculturation, axiological transformation, cultural identity, digital space, cultural values.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA YOSHLAR MADANIY TAFAKKURINING TRANSFORMATSIYASI: MADANIY DIFFUZIYA VA AKKULTURATSIYA JARAYONLARINING NAZARIY TAHLILI

Abdurahimov Bobur Boqijon o'g'li

Namangan davlat universiteti

E-mail: abdurahimovb65@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada globallashuv sharoitida yoshlar madaniy tafakkurining transformatsion xususiyatlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Unda madaniy diffuziya, akkulturatsiya, inkulturatsiya va aksiologik transformatsiya jarayonlarining yoshlarning milliy-madaniy qadriyatlarni o‘zlashtirishi, boshqa madaniy ta’sirlarni qabul qilishi hamda madaniy identiklikni shakllantirishiga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, raqamli kommunikatsiya, ommaviy madaniyat va global axborot oqimlarining yoshlar madaniy tafakkuridagi o‘zgarishlarga ta’sir mexanizmlari ochib beriladi. Maqolada globallashuvni faqat madaniy xavf sifatida emas, balki madaniyatlararo muloqot, ijodiy almashinuv va madaniy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiruvchi jarayon sifatida baholash zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, yoshlar, madaniy tafakkur, madaniy diffuziya, akkulturatsiya, inkulturatsiya, aksiologik transformatsiya, madaniy identiklik, raqamli makon, madaniy qadriyatlar.

Kirish

Globallashuv zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlarning o‘zaro aloqadorligini kuchaytirmoqda. Ayniqsa, raqamli kommunikatsiya vositalarining keng tarqalishi natijasida turli xalqlar va madaniyatlar o‘rtasidagi axborot almashinuvi sezilarli darajada jadallashdi. Mazkur jarayon yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlari, estetik qarashlari va madaniy xulq-atvoriga ham bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

UNESCOning madaniy ifodalar xilma-xilligini himoya qilishga oid yondashuvida madaniyatlarning o‘zaro almashinuvi va muloqoti madaniy xilma-xillikni boyituvchi omil sifatida e’tirof etiladi. Shu bilan birga, globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi madaniy xilma-xillik oldida yangi muammolarni ham yuzaga keltirishi qayd etilgan [1].

Shu nuqtai nazardan, yoshlar madaniy tafakkurining transformatsiyasini faqat tashqi ta’sirlarning natijasi sifatida emas, balki milliy va global madaniy mazmunlarning o‘zaro munosabati sifatida tadqiq etish dolzarb hisoblanadi.

Madaniy tafakkur va globallashuvning o‘zaro aloqadorligi

Madaniy tafakkur insonning madaniy hodisalarni anglash, baholash, talqin qilish va ular asosida muayyan munosabat hamda xulq-atvor shakllarini namoyon etish qobiliyatini ifodalaydi. U tarixiy xotira, milliy qadriyatlar, til, an’analar, estetik qarashlar, ijtimoiy tajriba va shaxsiy dunyoqarashning o‘zaro ta’siri asosida shakllanadi.

Yoshlar madaniy tafakkuri esa ayniqsa dinamik xarakterga ega. Chunki yosh davrida shaxs turli ijtimoiy va madaniy muhitlar bilan faol munosabatga kirishadi. Oila, ta’lim, tengdoshlar muhiti, ommaviy axborot vositalari, san’at, internet va ijtimoiy tarmoqlar mazkur jarayonning muhim omillaridir.

Globallashuv natijasida yosh bir vaqtning o‘zida bir nechta madaniy makonning ishtirokchisiga aylanmoqda. U mahalliy madaniyat, milliy an’analar va global raqamli madaniyat mazmunlarini parallel ravishda qabul qiladi. Natijada madaniy tafakkurda yangi mazmunlar, qarashlar va baholash mezonlari shakllanishi mumkin.

Bu jarayonni madaniy diffuziya tushunchasi orqali izohlash mumkin. Madaniy diffuziya bir madaniyatga xos bo‘lgan g‘oya, qadriyat, urf-odat, san’at shakli yoki xulq-atvor namunasining boshqa madaniy muhitga tarqalishini anglatadi. Raqamli kommunikatsiya sharoitida bunday almashinuvning tezligi va ko‘lami sezilarli darajada oshgan.

Akkulturatsiya va yoshlar madaniy tafakkuri

Akkulturatsiya turli madaniy guruhlarning uzoq muddatli aloqasi natijasida madaniy o‘zgarishlarning yuzaga kelish jarayonini ifodalaydi. Globallashuv sharoitida yoshlar mazkur jarayonning faol subyektiga aylanmoqda.

2025-yilda e’lon qilingan tadqiqotda globallashuvga asoslangan akkulturatsiya mahalliy va xorijiy madaniy yo‘nalishlarning o‘zaro munosabati hamda yoshlarning ikki yoki undan ortiq madaniy yo‘nalishlarni muvofiqlashtirish jarayoni bilan bog‘liqligi ko‘rsatilgan [2].

Shundan kelib chiqib, yoshlarning xorijiy madaniy elementlarni qabul qilishi avtomatik ravishda milliy madaniyatdan voz kechish sifatida talqin qilinmasligi kerak. Muhim masala — mazkur ta’sirlarning qanday anglanishi, qanday qadriyatlar asosida baholanishi va shaxsning mavjud madaniy tizimiga qanday integratsiyalanishidir.

Demak, madaniy tafakkurning barqarorligi tashqi madaniy ta’sirlarning mavjud yoki mavjud emasligi bilan emas, balki yoshlarning ularni **tanqidiy anglash va qadriy jihatdan baholash qobiliyati** bilan belgilanadi.

Inkulturatsiya va milliy-madaniy identiklik

Yoshlarning madaniy tafakkurini tushunishda inkulturatsiya jarayoni ham muhim ahamiyatga ega. Inkulturatsiya shaxsning o‘z jamiyatiga xos madaniy qadriyatlar, urf-odatlar, til, me’yorlar va xulq-atvor shakllarini o‘zlashtirish jarayonidir.

Oila, ta’lim va mahalla mazkur jarayonning asosiy ijtimoiy muhitlarini tashkil etadi. Bunda madaniyat faqat nazariy bilim sifatida emas, balki kundalik hayotdagi amaliy tajriba orqali o‘zlashtiriladi.

UNESCO ham nomoddiy madaniy merosning muhim jihatlaridan biri bilim va ko‘nikmalarning avloddan-avlodga uzatilishi ekanligini ta’kidlaydi. Bunday uzluksizlik globallashuv sharoitida madaniy xilma-xillikni saqlashning muhim omillaridan biridir [3].

Shu sababli yoshlar madaniy tafakkurining barqarorligini ta’minlashda milliy madaniy merosni faqat saqlash emas, balki uni yoshlar uchun zamonaviy va tushunarli shakllarda qayta talqin qilish muhimdir.

Aksiologik transformatsiya

Globallashuv sharoitidagi yana bir muhim jarayon — aksiologik transformatsiyadir. Aksiologik transformatsiya shaxs yoki ijtimoiy guruhning qadriyatlarni anglash, ustuvorlashtirish va baholash mezonlaridagi o‘zgarishlarni anglatadi.

Raqamli makonda yoshlar turli qadriyatlar tizimiga oid kontentlarni bir vaqtning o‘zida qabul qiladi. Natijada iste’mol madaniyati, individualizm, ommaviy mashhurlik, muvaffaqiyat, go‘zallik, erkinlik va boshqa tushunchalarga munosabat o‘zgarishi mumkin.

Biroq bunday transformatsiya bir yo‘nalishli emas. Yoshlar global madaniyatning ayrim elementlarini qabul qilish bilan birga, o‘z milliy-madaniy qadriyatlarini yangi shakllarda namoyon etishlari ham mumkin. Shu sababli globallashuvni “milliy madaniyatga qarshi” va “global madaniyat tarafdori” kabi ikki qutbli yondashuv asosida tushuntirish ilmiy jihatdan yetarli emas.

Raqamli makon va madaniy tafakkur

Bugungi raqamli makon yoshlarning madaniy tajribasini shakllantiruvchi muhim muhitga aylandi. Internet orqali yoshlar musiqa, kino, adabiyot, san’at, tarixiy va madaniy materiallardan foydalanish imkoniyatiga ega.

Biroq axborotning ko‘pligi uning sifatini avtomatik ravishda kafolatlamaydi. UNESCO yoshlar uchun media va axborot savodxonligi tanqidiy fikrlash, dezinformatsiyani farqlash va raqamli muhitda mas’uliyatli harakat qilish imkonini beruvchi muhim kompetensiya ekanini qayd etadi [4]. Demak, yoshlar madaniy tafakkurini rivojlantirishda media savodxonlikni madaniy savodxonlik bilan uyg‘unlashtirish zarur. Yosh nafaqat “nima ko‘rayotgani”, balki “nega aynan shu mazmunni ko‘rayotgani”, “uning madaniy mazmuni nimadan iboratligi” va “u qanday qadriyatni shakllantirishi mumkinligi” haqida fikrlay olishi kerak.

Xulosa, Globallashuv sharoitida yoshlar madaniy tafakkurining transformatsiyasi

murakkab va ko‘p omilli jarayon hisoblanadi. Madaniy diffuziya, akkulturatsiya, inkulturatsiya va aksiologik transformatsiya bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq holda yoshlarning madaniy tajribasi va identikligini shakllantiradi.

Tadqiqot natijasida quyidagi nazariy xulosaga kelish mumkin: yoshlar madaniy tafakkurining barqarorligi global madaniy ta’sirlarni cheklash emas, balki ularni milliy-madaniy qadriyatlar, tanqidiy fikrlash va madaniyatlararo muloqot mezonlari asosida anglash imkoniyatlarini rivojlantirish bilan ta’minlanadi.

Shu jihatdan, yoshlar madaniy tafakkurini himoya qilishning samarali modeli “yopiq madaniy makon”ni yaratish emas, balki milliy qadriyatlarni chuqur anglash + global madaniyatni tanqidiy qabul qilish + madaniyatlararo muloqot + media savodxonlik tamoyillarining integratsiyasiga asoslanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Paris, 2005.
2. Ozer S., Kamran M.A. Integrating Pakistani and Western cultural identities through globalization-based acculturation // International Journal of Intercultural Relations. 2025. Vol. 105.
3. UNESCO. Intangible Cultural Heritage: Safeguarding and Transmission of Living Heritage.
4. UNESCO. Journey through the MILtiverse: Media and Information Literacy Toolkit for Youth Organizations. 2024.
5. UNESCO. Media and Information Literacy and Digital Competencies. 2025.
6. Hall S. Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference. London, 1990.
7. Castells M. The Rise of the Network Society. Wiley-Blackwell.